

DOS: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2019-63-16-28>

УДК: 37.091.12:005.963

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

©Лунячек В.Е., Рубан Н.П.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про авторів:

Лунячек Вадим Едуардович, ORCID: 0000-0002-4412-7068, vel2003@ukr.net доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

Рубан Наталія Павлівна: ORCID: 0000-0001-8337-2739; ruban_73@ukr.net; кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

У роботі проаналізовано наукові джерела щодо захисту прав інтелектуальної власності працівників освіти, а саме: дослідження працівниками профільних кафедр закладів вищої освіти України, вітчизняних дисертаційних досліджень, монографічні роботи, дослідження науковців щодо підвищення кваліфікації в цій сфері, зарубіжні джерела. Також проведено аналіз навчальних планів підготовки на бакалаврському та магістерському рівнях щодо формування в майбутніх учителів компетентності щодо захисту прав з інтелектуальної власності. Визначено, що нагальною потребою часу є масове підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи загальної середньої освіти в сфері захисту прав інтелектуальної власності. Розроблено концептуальну модель підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності, де пропонуються три варіанти підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо захисту прав інтелектуальної власності, через модуль «Академічна доброчесність» у межах стандартної програми підвищення кваліфікації, спецкурс «Методика управління об'єктами інтелектуальної власності» як окремий навчальний блок за накопичувальним принципом або повний курс підвищення кваліфікації у сфері захисту прав інтелектуальної власності в системі загальної середньої освіти за очно-дистанційною формою. Кожний варіант детально обґрунтовано і представлено у вигляді навчальних програм. Також запропоновано моделі підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності на районному рівні і на базі закладу загальної середньої освіти. Визначено, що навчальні плани закладів вищої освіти, які готують майбутніх вчителів та керівників освіти, потребують корегування. У статті також наголошено на необхідності вирішення питання кадрового забезпечення процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників у сфері захисту прав інтелектуальної власності. У зв'язку з тим, що професійна компетентність у цій сфері є досить специфічною й інтегрує в собі знання з економічних, юридичних, технічних, гуманітарних наук, ІТ-технологій тощо, запропоновано такі послуги надавати закладами вищої освіти, що мають у своєму складі спеціалізовані кафедри.

Ключові слова: працівник освіти, керівник, працівник закладів загальної середньої освіти, підвищення кваліфікації, захист прав з інтелектуальної власності, компетентність, робочі програми.

Лунячек В.Э., Рубан Н.П. «Формирование компетентности в сфере защиты прав интеллектуальной собственности у работников учреждений общего среднего образования в процессе повышения квалификации»

В работе проанализированы научные источники по защите прав интеллектуальной собственности работников образования, а именно исследования работниками профильных кафедр высших учебных заведений Украины, отечественных диссертационных исследований, монографические работы, исследования ученых по повышению квалификации в этой сфере, зарубежные источники. Также проведен анализ учебных планов подготовки на бакалаврских и магистерских уровнях по формированию у будущих учителей компетентности по защите прав интеллектуальной собственности. Определено, что на данный момент времени необходимо массовое повышение квалификации педагогических кадров системы общего среднего образования в сфере защиты прав интеллектуальной собственности. Разработана концептуальная модель повышения квалификации работников общего среднего образования в сфере защиты прав интеллектуальной собственности, где предлагаются три варианта повышения квалификации педагогических работников

УОСО по защите прав интеллектуальной собственности, через модуль «Академическая добропорядочность» в рамках стандартной программы повышения квалификации, спецкурс «Методика управления объектами интеллектуальной собственности» как отдельный учебный блок по накопительному принципу или полный курс повышения квалификации в сфере защиты прав интеллектуальной собственности в системе общего среднего образования по очно-дистанционной форме. Каждый вариант подробно обоснован и представлен в виде учебных программ. Также предложены модели повышения квалификации работников общего среднего образования в сфере защиты прав интеллектуальной собственности на районном уровне и на базе учреждения общего среднего образования. Определено, что учебные планы высших учебных заведений, которые готовят будущих учителей и руководителей образования требуют корректировки. В статье также отмечается необходимость решения вопроса кадрового обеспечения процесса повышения квалификации педагогических работников в сфере защиты прав интеллектуальной собственности. В связи с тем, что профессиональная компетентность в этой сфере является весьма специфической и интегрирует в себе знания по экономическим, юридическим, техническим, гуманитарным наукам, ИТ-технологий и т.д., внесено предложение следующие услуги предоставлять вузами, имеющих в своем составе специализированные кафедры.

Ключевые слова: работник образования, руководитель, работник учреждения общего среднего образования, повышение квалификации, защита прав интеллектуальной собственности, компетентность, рабочие программы.

V. Luniachek, N. Ruban "Formation of competence in the field of intellectual property rights protection for employees of institutions of general secondary education within the framework of advanced training"

The paper analyzes scientific sources concerning the protection of intellectual property rights of the pedagogical staff, namely, studies conducted by employees of specialized departments of higher education institutions of Ukraine, domestic scholarly research works, monographic works, academic research works dealing with the issue of advanced training in this sphere, and foreign sources. Furthermore, the article presents the analysis of curricula at Bachelor's and Master's levels regarding the formation of competences of future teachers in the field of intellectual property protection. The results of the analysis prove that there is now an urgent need for advanced training of the general secondary education teaching staff in relation to their awareness of intellectual property protection. The conceptual model of advanced training of general secondary education teaching professionals in the field of intellectual property protection is developed, which offers three options for improving qualifications of the teaching staff of general secondary education institutions in the field of intellectual property protection through the module "Academic Integrity" within the framework of the standard qualification program, through a special course on "Methodology of managing objects of intellectual property" as a separate training unit on a cumulative basis, or through a complete course of advanced training, which comprises full-time and distance learning, in the field of intellectual property protection in the system of general secondary education. Each version is described in detail and presented in the form of educational programs. Furthermore, the article offers models for the advanced training of general secondary education teachers in the field of intellectual property protection at the district level and on the basis of the institution of general secondary education. It has been determined that curricula of higher education institutions, which prepare future teachers and education managers, need to be corrected. The article also emphasizes the need to address the issue of personnel provision for the process of advanced training of the pedagogical staff in the field of intellectual property protection. Due to the fact that professional competence in this sphere is rather specific and integrates knowledge on economic, legal, technical, humanitarian sciences, information technology, etc., the paper suggests that only higher education institutions which have specialized departments provide such services.

Keywords: education professional, manager, general secondary education teaching personnel, advanced training, intellectual property protection, competence, educational programs.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Актуальність представленої роботи обумовлена декількома факторами. По-перше, це докорінні зміни в системі загальної середньої освіти України, що обумовлені реалізацією Концепції нової

української школи. Ці зміни суттєво стимулювали до інноваційного розвитку всіх складових освітньої системи та, відповідно, вироблення нового інтелектуального продукту, який з'явився на ринку освітніх послуг. По-друге, активізацією процесів диверсифікації

післядипломної педагогічної освіти, що почали активно розвиватися після вступу в дію Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII. По-третє, розуміння працівниками загальної середньої освіти не тільки своєї ролі в реформах, що відбуваються, а й усвідомлення ними своїх прав на відповідні продукти інтелектуальної діяльності, тим більше в контексті комерціалізації низки освітніх послуг. Будь-який продукт інтелектуальної діяльності працівника закладу освіти може стати товаром, який можна придбати, продати, подарувати, отримати від нього прибуток і т.п., тобто стати інтелектуальною власністю закладу освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. Проведений нами аналіз наукових джерел щодо захисту прав інтелектуальної власності працівників освіти дозволив зробити висновок, що в існуючих роботах акцент переважно робиться на процесах, що відбуваються у вищій школі. У значній мірі ці дослідження представлені працівниками профільних кафедр закладів вищої освіти (ЗВО) України. Це роботи Ю.Л. Бошицького, О. Б. Бутнік-Сіверського, А. О. Дегтяра, Л. Т. Комзюка, О. О. Кулініч, М. І. Лазарева, В. М. Тіманюк, Д. С. Майстро, С. М. Назаренко, О. П. Орлюк, П. Г. Перерви, та ін. [1;3;9;11;20;21]. Так, Ю.Л. Бошицький звертає увагу на те, що заклади вищої освіти при підготовці магістрів в основному тільки економічних та правових спеціальностей вводять дисципліни за вибором, які пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності або запроваджують відповідні освітні програми [1]. Також автор наголошує на необхідності створення прикладах вищої освіти центрів наукових досліджень із проблем права інтелектуальної власності, про необхідність посилення роботи над дослідженням проблем у сфері інтелектуальної власності з використанням зарубіжного досвіду, акцентує увагу щодо посилення роботи над підготовкою підручників і монографій у галузі інтелектуальної власності [1].

Працівники кафедри менеджменту інноваційного підприємництва і міжнародних економічних відносин Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» С.М.Назаренко, Д.С.Майстро, П.Г.Перерва [20] в основному приділяють увагу сучасним проблемам захисту прав інтелектуальної власності в Україні, пропонують для підготовки фахівців включати в освітні програми блоки щодо інтелектуальної власності та інноваційного

розвитку. Також наголошують на необхідності створення навчально-наукового центру та проведенні освітньої діяльності, що направлена на впровадження магістерських програм щодо підготовки фахівців у галузі інтелектуальної власності, інноваційної діяльності.

Роботи представників кафедри креативної педагогіки й інтелектуальної власності Української педагогічної академії М.І. Лазарева, В.М. Тіманюк, Н.С. Фесенко та ін. [11-16;29] в основному присвячені науково-методологічному обґрунтуванню підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності за магістерськими програмами.

Викладачі кафедри інтелектуальної власності Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка Л.Т. Комзюк, О.П.Орлюк та ін.[21] присвячують свої роботи практичним питанням щодо об'єктів інтелектуальної власності. На базі кафедри в співпраці з НДІ інтелектуальної власності НАПрН України створено Науково-освітній центр з інтелектуальної власності, який займається як забезпеченням освітніх і наукових програм, так і підвищенням кваліфікації співробітників державної системи охорони інтелектуальної власності. Також центр консультує викладачів та студентів ЗВО, проводить різноманітні заходи щодо популяризації інтелектуальної власності для широкої громадськості.

Праці викладачів кафедри інтелектуальної власності Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького направлені на вдосконалення методичного забезпечення щодо системи охорони інтелектуальної власності. На базі кафедри проводяться науково-практичні конференції: «Інтелектуальна власність: погляд із XXI століття», «Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності». Також на базі кафедри створено Центр інтелектуальної власності та управління проектами.

На кафедрі інформаційного права та права інтелектуальної власності НТУ України «Київський політехнічний інститут ім. І.Сікорського» викладачі свої дослідження в галузі інтелектуальної власності в основному представляють у матеріалах науково-практичної конференції «Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів прав інтелектуальної власності». Ці дослідження в основному стосуються правових аспектів об'єктів інтелектуальної власності.

Також дослідження щодо захисту прав інтелектуальної власності працівників освіти проводять викладачі кафедри інтелектуальної власності та управління проектами Національної металургійної академії України Н. П. Когород тощо. Вони наголошують на тому, що кожен творець об'єктів інтелектуальної власності повинен вміти захистити результати своєї творчої діяльності та знати способи комерціалізації цих результатів.

Окрему увагу привертають наукові праці представників кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» [9]. Але їх дослідження в основному присвячені особливостям конкретних об'єктів інтелектуальної власності, наприклад, фотографічних творів, художніх творів та ін.

Отже, в Україні проводяться дослідження із захисту прав інтелектуальної власності, але щодо формування компетентності із захисту прав з інтелектуальної власності саме в працівників освіти дослідження є фрагментальними.

Слід також констатувати той факт, що кількість робіт щодо формування саме в працівників закладів загальної середньої освіти компетентності щодо захисту прав з інтелектуальної власності є доволі обмеженою. Однією з відповідних актуальних статей є робота О. П. Єлезарова, що розглядає проблеми захисту прав інтелектуальної власності на результати дослідницької діяльності обдарованих учнів [5]. Сьогодні в багатьох школах впроваджено спеціальні програми для обдарованих дітей. О. П. Єлезаров у своїй роботі наголошує на тому, що для роботи з такими дітьми необхідно підбирати та підтримувати керівників (вчителів) дослідницьких робіт учнів. А в зв'язку з тим, що результатом дослідницьких робіт учнів є створення інтелектуального продукту, при наданні правової охорони якому цей продукт стає інтелектуальною власністю, то виникає необхідність забезпечити захист прав на відповідні продукти інтелектуальної праці. Отже, з'являється потреба в компетентних керівниках-вчителях щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Ще однією проблемою вітчизняних наукових пошуків за цією тематикою є обмежена кількість відповідних дисертаційних досліджень. Проведений нами аналіз

дисертаційних робіт із використанням матеріалів сайту «Дисертації України» свідчить, що відповідні дослідження мають місце переважно за економічним і правовим напрямками [4]. Зокрема це роботи Т. О. Гусаковської щодо управління інтелектуальною власністю підприємства [2]; А. В. Єременко, який розглядає інтелектуальну власність у глобальній торговій системі [6]; Н. С. Маркової, що стосується теоретико-методичних основ формування й розвитку інтелектуального капіталу [17]; О. М. Мельник щодо цивільно-правової охорони інтелектуальної власності в Україні [18]; В. С. Кулішенко із захисту неправомірного використання ділової репутації суб'єктів господарювання в конкуренції [10] тощо. Усього в Україні захищено за всіма галузями науки трохи більше сорока дисертацій на зазначену тематику, при цьому жодна з них не досліджує відповідну проблематику у сфері освіти.

Щодо захисту прав інтелектуальної власності у сфері загальної середньої освіти, то такі монографічні роботи за цим напрямком є одиничними [15]. Результати опитувань працівників загальної середньої освіти щодо їх обізнаності в сфері інтелектуальної власності та пов'язана з цим проблематика нами наведена в попередніх роботах [16, 29]. Практичне використання відповідних знань висвітлено в роботі І. І. Шманько та інших авторів Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти [25]. І. І. Шманько розглядає зазначену проблему й у інших своїх роботах [26]. О. П. Єлезаров розглядає проблематику, що пов'язана із захистом інтелектуальної власності дослідницької діяльності учнів тощо [5].

Одиничними є також дослідження науковців щодо підвищення кваліфікації працівників освіти у сфері інтелектуальної власності, які також переважно стосуються науково-педагогічних працівників. Як приклад можна навести роботу П. М. Цибульова щодо підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів і пропаганди знань у сфері інтелектуальної власності [24]. Частково ця проблематика відображена С. П. Мосовим на прикладі Черкаського державного технологічного університету [19]. Ґрунтовно права науково-педагогічного працівника в цій сфері досліджено С. В. Корновенко та іншими дослідниками. Ефективність упровадження моделі управління правовим захистом результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників

післядипломної освіти розглядає О.В.Ісаєнко [8].

Зарубіжні джерела більш детально висвітлюють проблеми післядипломної освіти та підвищення кваліфікації у сфері інтелектуальної власності. Зокрема А.Ваирис, який звертає увагу на зміст післядипломної підготовки з інтелектуальної власності фахівців різних спеціальностей, які, окрім майбутніх юристів, здебільшого не вивчають на достатньому рівні зазначену проблематику [32]. Детальним є дослідження щодо процесів викладання дисциплін з акцентом на захист прав інтелектуальної власності в країнах перехідного типу [31].

Щодо загальної середньої освіти, то слід звернути увагу на ґрунтовне дослідження освіти в сфері інтелектуальної власності в шкільних програмах країн-членів Європейського Союзу, де наведена не тільки детальна інформація щодо ситуації в окремих країнах, а й проведене співставлення їх з існуючим міжнародним досвідом [28].

Привертають увагу також матеріали Дж. Купера щодо законодавства про авторські права й застосування його в шкільних комунікаціях. Він вказує на прикладі ресурсу Creative Commons, який надає школам різноманітний контент, що його використання є можливим лише за умов додержання правил його вжитку, зважаючи на значну кількість авторських матеріалів. Автор вказує, що існує інша мотивація, коли мова йде про школи й інтелектуальну власність. Він наводить приклад, що вчителі музики знають, що для їх учнів немає проблем співати пісні в класі, однак якщо вони збираються проводити шоу і брати плату за вхід, то вони стикаються з вимогою законодавства щодо виплати роялті. Автор показує на досить простих прикладах, як можна захистити авторський шкільний контент [27].

У роботі О.Філіппа висвітлюється досвід літньої школи з інтелектуальної власності для вчителів, що проводиться Відомством із патентів і товарних знаків США, програми охоплюють питання концепції захисту прав інтелектуальної власності, для вчителів початкової, середньої та старшої школи [30]. Разом із тим слід наголосити, що ці напрацювання можуть бути взяті до уваги частково у зв'язку зі специфікою законодавства кожної окремої країни щодо охорони прав інтелектуальної власності.

Таким чином, проведений нам аналіз свідчить про потребу в системних дослідженнях проблеми підвищення

кваліфікації працівників загальної середньої освіти у сфері інтелектуальної власності.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є обґрунтування і оприлюднення навчальних планів для підвищення кваліфікації працівників закладів загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності як важливої складової формування їх професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Положення Закону України «Про освіту», які стосуються підвищення кваліфікації вчителів, скеровані не тільки на унормування цього процесу щодо вільного вибору ними місця і форми підвищення кваліфікації, а й на регламентацію кількості годин, які є обов'язковими за певний період (протягом п'яти років не менше 150 годин). Важливим аспектом нововведень є легітимізація накопичувальної системи, яка повинна активізувати як діяльність самого вчителя, так і посилити конкурентність серед закладів, які такі освітні послуги надають. Загальна мета – це постійне зростання професійної компетентності працівників освіти [13].

Окрім цього, було проведено аналіз навчальних планів підготовки за спеціальностями 014 Середня освіта (географія, математика, фізика, українська мова) на бакалаврському та магістерському рівнях щодо формування в майбутніх вчителів компетентності щодо захисту прав з інтелектуальної власності. Зокрема аналізувалися навчальні плани підготовки майбутніх вчителів Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка, Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Також проведено аналіз планів підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін, вчителів математики, вчителів української мови, а також керівників загальноосвітніх навчальних закладів Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського та Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Було з'ясовано, що плани підготовки бакалаврів та магістрів, а також плани підвищення кваліфікації працівників закладів загальної середньої освіти не містять дисциплін, що формують у них знання щодо об'єктів інтелектуальної власності, а також компетентності щодо захисту прав з

інтелектуальної власності. Таким чином, виникає необхідність упровадження заходів щодо підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Виходячи з проведеного аналізу було розроблено концептуальну модель підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти в сфері захисту прав інтелектуальної власності (рис.1). У межах цієї моделі пропонуються три варіанти підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Перший варіант підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо захисту прав інтелектуальної власності передбачає введення додаткових тем у діючі

навчальні плани підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. На ці цілі пропонується відвести 10% навчального часу, які б були зосереджені в модулі «Академічна доброчесність» (табл.1). Ця назва відповідає назві статті 42 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. (далі Закону) [7].

Стаття Закону [7] передбачає: дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками (вчителями, керівниками) та здобувачами освіти (учнями), а також відповідальність за порушення академічної доброчесності. Тому модуль «Академічна доброчесність» програми курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО повинен містити саме ці теми.

Рис. 1. Концептуальна модель підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності

Таблиця 1

Блок робочої навчальної програми курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО з модулем щодо формування компетентності в сфері захисту прав інтелектуальної власності

№ з/п	Тема	Кількість годин			
		ЛЗ	ПЗ	СР	Всього
Академічна доброчесність					
5.1.	Дотримання академічної доброчесності	2	1	5	8
5.2.	Академічна відповідальність за порушення принципу доброчесності	2	1	4	7
Усього		4	2	9	15

Другий варіант підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо захисту прав інтелектуальної власності є актуальним для проведення виїзних спецкурсів безпосередньо в районних управліннях освіти або навчальних закладах. Його можна розглядати як один із важливих блоків при накопичувальній схемі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Наведена нижче робоча навчальна програма висвітлює всі основні напрями захисту прав інтелектуальної власності в закладах загальної

середньої освіти (табл.2). Вона містить чотири блоки-дисципліни. У зв'язку з тим, що в основному продукти інтелектуальної, творчої праці вчителів є творами і з точки зору інтелектуальної власності захищаються авторським правом, то перша дисципліна «Система інтелектуальної власності в Україні» дозволить слухачу курсів ознайомитися з основними аспектами Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також набути практичні вміння щодо застосування положень нормативно-правових актів у галузі авторського права.

Таблиця 2

Робоча навчальна програма спецкурсу «Методика управління об'єктами інтелектуальної власності для підвищення кваліфікації»

№ з/п	Тема	Кількість годин			
		ЛЗ	ПЗ	СР	Всього
<i>1. Система інтелектуальної власності в Україні</i>					
1.1	Основні аспекти Закону України «Про авторське право і суміжні права».	2		6	8
1.2.	Практичне заняття 1. <i>Практика застосувань положень нормативно-правових актів у галузі авторського права.</i>		2	4	6
<i>2. Право інтелектуальної власності</i>					
2.1.	Інститут авторського права: об'єкт і суб'єкт	2		2	4
2.2.	Практичне заняття 2. <i>Інститут авторського права: об'єкт і суб'єкт авторського права, їх охорона та захист</i>		2	2	4
2.3.	Інститут патентного права; об'єкт і суб'єкт, їх охорона та захист	2		2	4
2.4.	Практичне заняття 3. <i>Інститут патентного права; об'єкт і суб'єкт, їх охорона та захист</i>		2	1	3
<i>3. Міжнародне законодавство в галузі інтелектуальної власності</i>					
3.1.	Міжнародно-правова система охорони права інтелектуальної власності.	2		5	7
3.2.	Практичне заняття 4. <i>Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі.</i>		2	5	7
<i>4. Інформаційне забезпечення роботи з об'єктами інтелектуальної власності</i>					
4.1.	Інформаційно-пошукові системи в сфері роботи з інтелектуальною власністю.	2		5	7
4.2.	Практичне заняття 5. <i>Методи пошуку та обробки інформації стосовно об'єктів інтелектуальної власності.</i>		2	6	8
4.3	Випускна робота (захист)			2	2
Усього		10	10	40	60

Також, об'єктами інтелектуальної власності у сфері діяльності працівників ЗЗСО можуть бути технічні рішення при впровадженні комп'ютерних класів і автоматизації навчального процесу, художньо-конструкторські рішення при проведенні уроків творчості, зображення на методичних розробках, слоган закладу освіти та інше. Тому другою дисципліною є «Право інтелектуальної власності», яка дозволяє слухачу ознайомитися з об'єктами і суб'єктами авторського права та патентного права, а також набути вміння щодо реєстрації, охорони та захисту цих об'єктів.

Результат творчої діяльності вчителя чи учня може бути об'єктом інтелектуальної власності, що є актуальним не тільки в Україні, а й за її межами. Тому третьою дисципліною є «Міжнародне законодавство в галузі інтелектуальної власності», де слухачі отримують знання щодо міжнародно-правової системи охорони права інтелектуальної власності та навчаються здійснювати правову охорону інтелектуальної власності в Європейському Союзі.

Для того, щоб здійснити реєстрацію будь-якого об'єкта інтелектуальної власності,

необхідно довести, що цей продукт інтелектуальної праці є унікальним, оригінальним. Тому четвертою дисципліною є «Інформаційне забезпечення роботи з об'єктами інтелектуальної власності», що дозволяє ознайомитися з інформаційно-пошуковими системами у сфері роботи з інтелектуальною власністю, а також навчитися здійснювати пошук та обробку інформації стосовно об'єктів інтелектуальної власності.

Також спецкурс «Опанування методики управління об'єктами інтелектуальної власності» передбачає захист випускної роботи за конкретним об'єктом інтелектуальної власності, що є унікальним результатом інтелектуальної праці слухача курсів-вчителя ЗЗСО.

Слід також зауважити, що з точки зору авторів проведення таких спецкурсів є ефективним безпосередньо на базі районних управлінь освіти та безпосередньо ЗЗСО. Відповідні моделі проведення спецкурсу «Опанування методики управління об'єктами інтелектуальної власності» в якості підвищення кваліфікації за накопичувальним принципом наведені нами на рисунках 2 і 3.

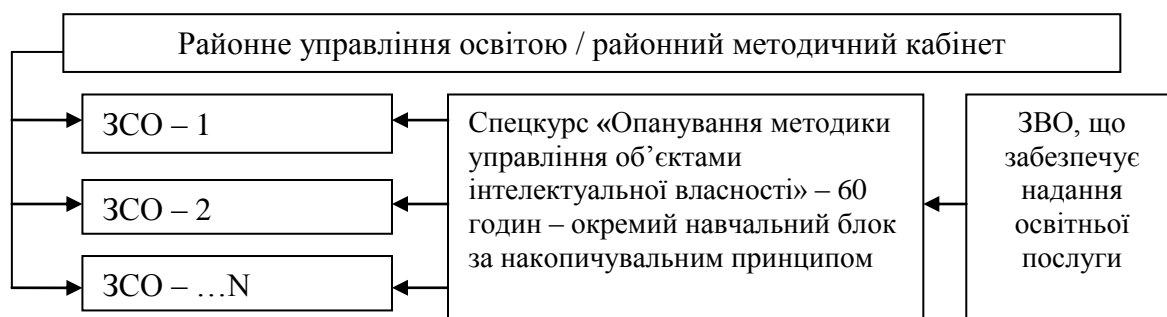

Рис. 2. Модель підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти в сфері захисту прав інтелектуальної власності на районному рівні

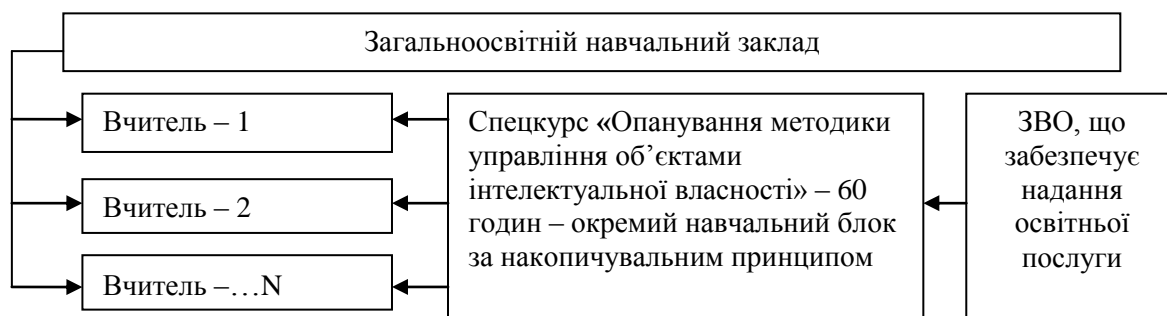

Рис. 3. Модель підвищення кваліфікації працівників загальної середньої освіти в сфері захисту прав інтелектуальної власності на базі закладу загальної середньої освіти

Третій варіант підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо захисту прав інтелектуальної власності передбачає повноцінне цільове підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО обсягом 150 годин (табл. 3). Ми переконані, що підвищення кваліфікації за таким обсягом може бути рекомендоване вчителям першої та вищої категорії, вчителям-методистам, які реально створюють інтелектуальний продукт високої якості. Вони вже склалися як професійно компетентні, активні особистості, тому підвищення кваліфікації за запропонованою тематикою буде суттєвим позитивним кроком у їх професійному розвитку. Та й автори

вважають, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо захисту прав інтелектуальної власності за другим варіантом у вигляді спецкурсу обсягом 60 годин дасть слухачам знання й сформує елементарні вміння за цією тематикою, але сформувати навички для того, щоб бути автономним щодо здійснення захисту прав на свої продукти інноваційної діяльності, бути компетентним неможливо. Тому для формування в працівників ЗЗСО в процесі підвищення кваліфікації компетентності щодо захисту прав з інтелектуальної власності потрібне повноцінне цільове підвищення кваліфікації обсягом 150 годин.

Таблиця 3

Робоча навчальна програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО щодо формування компетентності в сфері захисту прав інтелектуальної власності

№ з/п	Тема	Кількість годин			
		ЛЗ	ПЗ	СР	Всього
<i>1. Система інтелектуальної власності в Україні</i>					
1.1	Основні аспекти Закону України «Про авторське право і суміжні права»	2		8	10
1.2	Об'єкти права інтелектуальної власності в сфері діяльності працівників закладів освіти	2	2	6	10
1.3	Система набуття та передачі авторського права	2	2	6	10
1.4	Система захисту прав на об'єкти патентного права (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів та послуг)	2	2	6	10
1.5	Виявлення і запобігання академічного плагіату	2	2	6	10
<i>2. Право інтелектуальної власності</i>					
2.1.	Основні засади авторського та патентного права в Україні та за кордоном	2		8	10
2.2	Інститут авторського права: об'єкт і суб'єкт авторського права, їх охорона та захист	2	2	6	10
2.3	Інститут патентного права: об'єкт і суб'єкт, їх охорона та захист	2	2	6	10
2.4	Особливості реєстрація авторських прав на продукти інноваційної діяльності вчителя	1	2	7	10
2.5	Особливості реєстрація прав на об'єкти патентного права (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів та послуг)	1	2	7	10
<i>3. Маркетингові та патентні дослідження об'єктів права інтелектуальної власності</i>					
3.1	Інформаційно-пошукові системи в сфері роботи з інтелектуальною власністю.	2		8	10
3.2	Методи пошуку та обробки інформації стосовно об'єктів інтелектуальної власності	2	2	6	10
3.3	Пошук об'єктів права інтелектуальної власності сфери діяльності працівників закладів освіти в пошукових системах		2	8	10
<i>4. Міжнародне законодавство в галузі інтелектуальної власності</i>					
4.1.	Міжнародно-правова система охорони права інтелектуальної власності	2	2	6	10
4.2.	Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі	2	2	6	10
Усього		26	24	100	150

Разом із тим, наголосимо на необхідності вирішення питання кадрового забезпечення процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Професійна компетентність у цій сфері є досить специфічною й інтегрує знання з економічних, юридичних, технічних, гуманітарних наук, ІТ-технологій тощо. Обласні інститути післядипломної педагогічної освіти таких фахівців у своєму штаті не мають. На поточному етапі розвитку освітньої системи України такі послуги можуть надавати тільки ЗВО, що мають у своєму складі спеціалізовані кафедри, про що ми наголошували вище. Такі кафедри сьогодні представлені досить обмежено у великих наукових центрах. Ефективне вирішення поставленого питання можливе кількома шляхами:

1. Підготовка кадрів, спроможних викладати зазначену тематику на курсах підвищення кваліфікації ОППО за відповідними магістерськими програмами у ЗВО.

2. Підвищення кваліфікації кадрів через систему виїзних спецкурсів силами профільних ЗВО на базі районних управлінь освіти.

3. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері захисту прав інтелектуальної власності за очно-дистанційною формою навчання на базі профільних ЗВО.

Одним із важливих аспектів, що віддзеркалюють стан проблеми, про яку йде мова, є ступінь її висвітлення на науково-комунікативних заходах. Проведений нами аналіз свідчить, що наукові конференції за тематикою, присвяченою захисту прав інтелектуальної власності, відбуваються

Список використаних джерел

1. Бошицький Ю. Л. Оптимізація національної освіти у сфері інтелектуальної власності: сучасні вимоги та основні тенденції / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 227.

2. Гусаковська Т. О. Управління інтелектуальною власністю підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Т. О. Гусаковська ; Національний технічний університет «ХПІ». – Харків, 2009. – 20 с.

3. Дегтяр А. О. Зарубіжний досвід державного регулювання процесу комерціалізації інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / А. О. Дегтяр, М. В. Гончаренко. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/4/01.pdf> - Дата звернення 15.03.2019р.

досить часто, однак ретельний аналіз їх контенту свідчить про відсутність уваги саме до захисту прав інтелектуальної власності саме в системі загальної середньої освіти, що говорить про вибірковість вирішення важливої для України проблеми та її іміджу на міжнародній арені.

Виходячи із викладеного вище, зробимо такі **висновки**:

1. Нагальною потребою часу є масове підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

2. Одним із важливих факторів є зміни в ментальності вчителів та керівників освіти щодо зазначеної в роботі проблематики, без яких позитивні зміни є неможливими.

3. На всіх рівнях управління освітою необхідно визначитися зі стратегією підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням запропонованих у роботі моделей.

4. Додаткового компаративістського аналізу потребує досвід розвинених країн світу щодо захисту прав інтелектуальної власності в системі загальної середньої освіти.

5. Корегування потребують навчальні плани закладів вищої освіти, які готують майбутніх вчителів. Аналогічної уваги потребують магістерські програми, за якими відбувається підготовка керівників освіти.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом досліджень зазначеної проблематики є розробка компетентнісних моделей для працівників загальної середньої освіти у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

4. Дисертації України [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://dissertation.com.ua> - Дата звернення 16.03.2019р.

5. Єлєзаров О. П. Проблеми захисту інтелектуальної власності дослідницької діяльності учнів [Електронний ресурс] / О. П. Єлєзаров, Ю. О. Стрелкова. – Режим доступу : http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Naukovij_svitoglja_d/PROBLEMI_ZAHISTU_INTELEKTUALNOI_VLASNOSTI_DOSLIDNITSKOI_DIJALNOSTI_UCHNI/ - Дата звернення 15.03.2019р.

6. Єременко А. В. Роль нематеріальних активів як фактор створення конкурентних переваг / А. В. Єременко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 9. – С. 99-103.

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] // ВВР. – 2017. – № 38-39. – ст. 380. – Режим доступу :

http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm - Дата звернення 20.03.2019р.

8. Ісаєнко О. В. Аналіз ефективності впровадження моделі управління правовим захистом результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників післядипломної освіти / О. В. Ісаєнко // Вісник Черкаського університету. – 2015. – № 37 (370). – С. 54-65.

9. Кулініч О. О. Авторське право і суміжні права : навч.-метод. посіб. / О. О. Кулініч. – Одеса : Юридична література, 2017. – 148 с.

10. Кулішенко В. С. Захист від неправомірного використання ділової репутації суб'єктів господарювання у конкуренції: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. С. Кулішенко ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2003. – 175 с.

11. Управління підготовкою фахівців у сфері інтелектуальної власності: трансформації на сучасному етапі [Електронний ресурс] / М. І. Лазарєв [та ін.] // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Магістр, 2017. – № 1 (51). – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/5/01.pdf> - Дата звернення 21.03.2019р.

12. Компетентнісна модель випускника магістратури – фахівця в сфері інтелектуальної власності / В. Е. Лунячек [та ін.] // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Харків : УПА, 2017 – Вип. 54-55. – С. 34-46.

13. Лунячек В. Е. Трансфер технологій як складова процесу підвищення кваліфікації керівників освіти / В. Е. Лунячек // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Харків : УПА, 2016 – Вип. 52-53. – С. 201-210.

14. Освіта в сфері інтелектуальної власності як умова сталого розвитку держави / В. Е. Лунячек [та ін.] // ScienceRise : Pedagogical Education. – 2017. – № 11 (19). – С.4-9.

15. Лунячек В. Е. Професійний розвиток працівників системи загальної середньої освіти в сфері інтелектуальної власності : монографія / В. Е. Лунячек., Н. П. Рубан, Н. С. Фесенко. – Харків : ФОП Панов. – 2018. – 224 с.

16. Лунячек В. Е. Захист об'єктів інтелектуальної власності в закладах загальної середньої освіти: проблеми на сучасному етапі / В. Е. Лунячек, Н. Л. Кравчук // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Харків : УПА, 2019. – Вип. 62. – С.36-44.

17. Маркова Н. С. Теоретико-методичні основи формування й розвитку інтелектуального капіталу: автореф дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 – демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика / Н. С. Маркова ; Харк. нац. екон. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 19 с.

18. Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук за спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О. М. Мельник ;

Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2004. – 403 с.

19. Мосов С. П. Інтелектуальна власність у системі освіти і науки [Електронний ресурс] / С. П. Мосов. – Режим доступу : http://www.uipv.org/i_upload/file/16122014-mosov.pdf - Дата звернення 25.03.2019р.

20. Назаренко С. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс] / С. Назаренко, Д. Майстро, П. Перерва. – Режим доступу : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/37875/1/Nazarenko_Suchasni_problemy_2018.pdf - Дата звернення 05.03.2019р.

21. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. для студентів ВНЗ / О. П. Орлюк [та ін.] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Інтерсервіс, 2016. – 381 с.

22. Корновенко С. В. Право інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника : монографія / С. В. Корновенко, О. А. Кульбашна, О. С. Парамонова. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2016. – 328 с.

23. Шманько І. І. Про інтелектуальну власність вчителів та учнів: навчальний посібник / І. І. Шманько, М. І. Талапканич. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр Закарпатського ОІППО, 2007. – 188 с.

24. Цибульов П. М. Підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів і пропаганда знань у сфері інтелектуальної власності / П. М. Цибульов // Наука та інновації. – 2007. – Т. 3, № 4. – С. 31-33.

25. Шманько І. І. Про інтелектуальну власність вчителів та учнів : навч. посіб. / І. І. Шманько, М. І. Талапканич. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр Закарпатського ІППО, 2007. – 188 с.

26. Шманько І. І. Основи інтелектуальної власності – необхідна складова змісту вітчизняної загальної освіти [Електронний ресурс] / І. І. Шманько. – Режим доступу : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/694-osnovi-intelektualnoyi-vlasnosti-neobhidna-skladova-zmistu-vitchiznjanoyi-zagalnoyi-osviti> - Дата звернення 20.03.2019р.

27. Copyright issues in schools: learn how to protect yourself and your school from violating copyright law [Electronic resource] / J. Cooper. – Access mode : <https://www.campussuite.com/blog/copyright-school-website> - Дата звернення 21.03.2019р.

28. Intellectual Property and Education in Europe Study on IP Education in school curricula in the EU Member States with additional international comparisons [Electronic resource] / European Union Intellectual Property Office. – Access mode : <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/46ca1be6-6d06-11e5-9317-01aa75ed71a1/language-en> - Дата звернення 07.03.2019р.

29. Lunyachek V. Managing protection of rights for intellectual property in the system of comprehensive secondary education / V. Lunyachek, N. Ruban // Public policy and administration. – 2018. – Vol.17, No 1. – Pp. 114-125.

30. Philippa O. Teachers Incorporating Intellectual Property into K-12 Curricula / O. Philippa // Technology & Innovation. – 2017. – Vol. 19, No. 2. – Pp. 553-556.

31. Teaching Intellectual Property in Countries in Transition : Review [Electronic resource] / Department for Transition and Developed Countries. – 2013. – Access mode : http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_trans_7.pdf - Дата звернення 05.03.2019р.

32. Vairis A. Intellectual property teaching as part of an engineering degree / A. Vairis, M. Petousis // World Congress on Engineering Education : (Doha, Qatar, 2014). – Doha, 2014.

References

1. Boshytskyi, YuL 2014, 'Optymizatsiia natsionalnoi osvity u sferi intelektualnoi vlasnosti: suchasni vymohy ta osnovni tendentsii' [Optimization of national education in the field of intellectual property: modern requirements and main trends], *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, no. 2, pp. 227.

2. Husakovska, TO 2009, 'Upravlinnia intelektualnoiu vlasnistiu pidpriemstva' [Management of the intellectual property of the enterprise], *Kand.econ.n. abstract, Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Kharkivskiy politekhnichnyi instytut, Kharkiv*.

3. Diehtiar, AO & Honcharenko, MV 2013, *Zarubizhnyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання protsesu komertsializatsii intelektualnoi vlasnosti*, [Foreign experience of state regulation of the process of commercialization of intellectual property] viewed 15 March 2019, <<http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/4/01.pdf>>.

4. Dysertatsii Ukrainy n.d., [Theses of Ukraine] viewed 16 March 2019, <<http://dissertation.com.ua>>.

5. Ieliezarov, OP & Strielkova, YuO n.d., *Problemy zakhystu intelektualnoi vlasnosti doslidnytskoi diialnosti uchniv*, [Problems of intellectual property protection of students' research activities] viewed 15 March 2019, <http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Naukovij_svitogljad/PROBLEMI_ZAHISTU_INTELEKTUALNOI_VLASNOSTI_DOSLIDNITSKOI_DIJALNOSTI_UCHNI/>.

6. Yeremenko, AV 2013, 'Rol nematerialnykh aktiviv yak faktor stvorennia konkurentnykh perevah' [The role of intangible assets as a factor in the creation of competitive advantages], *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 9, pp. 99-103.

7. Prezydent Ukrainy 2017, 'Zakon Ukrainy Pro osvitu vid 05.09.2017 № 2145-VIII' [About education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII], *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, no. 38-39, art. 380, viewed 20 March 2019, <http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm>.

8. Isaienko, OV 2015, 'Analiz efektyvnosti vprovadzhennia modeli upravlinnia pravovym zakhystom rezultativ intelektualnoi diialnosti naukovopedahohichnykh pratsivnykiv pislidyplomnoi osvity' [Analysis of the effectiveness of implementation of the model of management of legal protection of the results of intellectual activity of scientific and pedagogical workers of postgraduate education], *Visnyk Cherkaskoho universytetu*, no. 37 (370), pp. 54-65.

9. Kulinich, OO 2017, *Avtorske pravo i sumizhni prava*, [Copyright and related rights] Yurydychna literatura, Odesa.

10. Kulishenko, VS 2003, 'Zakhyst vid nepravomirnogo vykorystannia dilovoi reputatsii subiektiv hospodariuvannia u konkurentsii' [Protection from illegal use of business reputation of economic entities in competition], *Kand.yuryd.n. thesis, Odeska natsionalna yurydychna akademiia, Odesa, 2003*.

11. Lazariiev, MI et al. 2017, 'Upravlinnia pidhotovkoiu fakhivtsiv u sferi intelektualnoi vlasnosti: transformatsii na suchasnomu etapi' [Management of training of specialists in the field of intellectual property: transformation at the present stage], *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, *Mahistr, Kharkiv*, № 1 (51), viewed 21 March 2019, <<http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/5/01.pdf>>.

12. Luniachen VE et al. 2017, 'Kompetentnisna model vypuskyka mahistratury – fakhivtsia v sferi intelektualnoi vlasnosti' [Competent model of graduate magistracy - specialist in the field of intellectual property], *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity, Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv*, iss. 54-55, pp. 34-46.

13. Luniachen VE 2016, 'Transfer tekhnolohii yak skladova protsesu pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykiv osvity' [Technology transfer as part of the process of improving the qualifications of education managers], *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity, Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv*, iss. 52-53, pp. 201-210.

14. Luniachek, VE et.al. 2017, 'Osvita v sferi intelektualnoi vlasnosti yak umova staloho rozvytku derzhavy' [Education in the field of intellectual property as a condition for sustainable development of the state], *ScienceRise : Pedagogical Education*, no. 11 (19), pp. 4-9.

15. Luniachek, VE, Ruban, NP & Fesenko, NS 2018, *Profesiyni rozvytok pratsivnykiv systemy zahalnoi serednoi osvity v sferi intelektualnoi vlasnosti*, [Professional development of employees of the system of general secondary education in the field of intellectual property] FOP Panov, Kharkiv.

16. Luniachek, VE & Kravchuk, NL 2019, 'Zakhyst obiektiv intelektualnoi vlasnosti v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: problemy na suchasnomu etapi', *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, [Protection of intellectual property objects in institutions of general secondary education: problems at the present stage] *Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv*, iss. 61, pp. 36-44.

17. Markova, NS 2005, 'Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia y rozvytku intelektualnoho kapitalu'[Theoretical and methodological foundations of the formation and development of intellectual capital], Kand.econ.n. abstract, Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni Vasylia Nazarovycha Karazina, Kharkiv.

18. Melnyk, OM 2004, 'Tsyvilno-pravova okhrona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini'[Civil Protection of Intellectual Property in Ukraine], Doct.yuryd.n. thesis, Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnurtrishnikh sprav, Kharkiv.

19. Mosov, SP n.d., *Intelektualna vlasnist u systemi osvity i nauky*, [Intellectual property in the system of education and science] viewed 25 March 2019, <http://www.uipv.org/i_upload/file/16122014-mosov.pdf>.

20. Nazarenko, S, Maistro, D & Pererva, P 2018, *Suchasni problemy zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini*, [Modern Problems of Intellectual Property Rights Protection in Ukraine] viewed 05 March 2019, <http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/37875/1/Nazarenko_Suchasni_problemy_2018.pdf>.

21. Orliuk, OP et al. 2016, *Osnovy intelektualnoi vlasnosti*, [Fundamentals of Intellectual Property] Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Interservis, Kyiv.

22. Kornovenko, SV, Kulbashna, OA & Paramonova, OS 2016, *Pravo intelektualnoi vlasnosti naukovo-pedahohichnoho pratsivnyka*, [Intellectual property rights of a scientific and pedagogical worker] Cherkaskiy natsionalnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho, Cherkasy.

23. Shmanko, II & Talapkanych, MI 2007, *Pro intelektualnu vlasnist vchytelevi ta uchnevi*, [On Intellectual Property of a Teacher and a Student] Informatsiino-vydavnychiy tsentr Zakarpatskoho OIPPO, Uzhhorod.

24. Tsybulov, PM 2007, 'Pidhotovka ta pidvyshchennia kvalifikatsii spetsialistiv i propahanda znan u sferi intelektualnoi vlasnosti'[Training and advanced training of specialists and promotion of knowledge in the field of intellectual property], *Nauka ta innovatsii*, vol. 3, no. 4, pp. 31-33.

25. Shmanko, II & Talapkanych, MI 2007, *Pro intelektualnu vlasnist vchytelevi ta uchnevi*, [On Intellectual Property of a Teacher and a Student] Informatsiino-vydavnychiy tsentr Zakarpatskoho IPPO, Uzhhorod.

26. Shmanko, II n.d., *Osnovy intelektualnoi vlasnosti – neobkhidna skladova zmistu vitchyznianoї zahalnoi osvity*, [Fundamentals of intellectual property - a necessary component of the content of domestic general education] viewed 20 March 2019, <<http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/694-osnovi-intelektualnoyi-vlasnosti-neobhidna-skladova-zmistu-vitchiznjanoyi-zagalnoyi-osviti>>.

27. Cooper, J 2018, *Copyright issues in schools: learn how to protect yourself and your school from violating copyright law*, viewed 21 March 2019, <<https://www.campussuite.com/blog/copyright-school-website>>.

28. European Union Intellectual Property Office 2015, *Intellectual Property and Education in Europe Study on IP Education in school curricula in the EU Member States with additional international comparisons*, viewed 07 March 2019, <<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/46ca1be6-6d06-11e5-9317-01aa75ed71a1/language-en>>.

29. Lunyachek, V & Ruban, N 2018, 'Managing protection of rights for intellectual property in the system of comprehensive secondary education', *Public policy and administration*, vol.17, no 1, pp. 114-125.

30. Philippa, O, 2017, 'Teachers Incorporating Intellectual Property into K-12 Curricula', *Technology & Innovation*, vol. 19, no. 2, pp. 553-556.

31. Department for Transition and Developed Countries 2013, *Teaching Intellectual Property in Countries in Transition : Review*, viewed 05 March 2019, <http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_transition_7.pdf>.

32. Vairis, A & Petousis, M 2014, 'Intellectual property teaching as part of an engineering degree', paper presented to the World Congress on Engineering Education, Doha.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2019р.